

TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

2023
6-son

ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal

ISSN 2181-8274

*Ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal.
1996-yilda tashkil etilgan.*

Tahrir hay'ati raisi:

Sh.U.Yakubov

Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlari
markazi direktori

Tahrir hay'ati raisi o'rinbosari:

M.X.Esanov

Bosh muharrir:

T.Axmedov

Bosh muharrir o'rinbosari:

A.A.Sabriyev

Tahrir hay'ati a'zolari:

L.R.Zaripov

A.A.Dadasheva

Sh.A.Rasulov

M.M.Inagamova

S.Q.Maxsumova

S.S.Samandarova

M.Q.Sultonov

S.S.G'oziyev

O.N.Toshpulatov

Jamoatchilik kengashi a'zolari:

Q.X.Abduraxmanov

Sh.T.Qudratxo'ja

G.Sh.Rixsiyeva

Sh.S.Sirojiddinov

R.I.Xolmurodov

A.I.Toshpulatov

N.M.Jabborov

M.A.Raxmatullaev

T.Z.Teshabayev

Dizayner:

S.L.Musamedov

TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

Музаффар Эсанов.

Олий малакали кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш 6

Рустам Рашидов.

Сиёсий жараёнларни тадқиқ этиш ва ўрганишга доир концептуал қарашлар

ҳамда ёндашувлар 9

Hakim Rasulov.

Siyosiy-huquqiy ong va madaniyat — siyosiy modernizatsiyaning omili sifatida. 13

Новвалъ Рузметова.

Повышение эффективности образовательного процесса в юридических

техникумах (на примере учебных игр) 17

Sherzod Islomov.

Tizimli tahlil orqali talabalarining tashkiliy-boshqaruv kompetentligini

rivojlantirish 21

Ximmat Eshbayev.

Barkamol avlod tarbiyasida etnosportning o'rni va ahamiyati 25

Feruza Abdullaeva.

Developing the professional communicative skills of tourism students..... 27

Ma'sumaxon Abdullayeva.

XXI asr yangi psixologiyasining pedagogika bilan bog'liqlik masalalari 30

Abrorjon Maxmudov.

Axborot-ta'lim muhitida bakalavriat talabalarining raqamli madaniyatini

shakllantirish 33

Adash Rustamova.

An analysis of students' reading comprehension based on pedagogical diagnostics..... 36

Dilnoza Kulboyeva.

Boshlangich sinf o'quvchilarining kreativlik qobiliyatini rivojlantirish (texnologiya

fani misolida) 39

Shahobiddin Duvlanov.

"O'zbek jang san'ati" kelib chiqishi va yaratilish tarixi 42

Khalifa Paluanova.

Modern type of language teaching is pragmlinguodidactic 46

Javlonbek Madaminov.

Muhandislik kompyuter grafikasi fanini o'qitishning zarurati 49

Shavkat Karshiboyev.

Fizikadan laboratoriya mashg'ulotlarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish

metodikasi 53

Jasur Mamanov, Sherali Boboxonov.

Axborot texnologiyalari vositasida maktab o'quvchilarining informatika faniga

tayanch kompetensiyalarni rivojlantirish 57

Adash Rustamova.

Analyzing Students' Listening Skills Based on Pedagogical Diagnostics..... 61

Diloram Shodmonqulova.

Fonetika asoslarini o'rganish xususiyatlari 64

Jasurbek O'ralov.

Malakali futbolchi ayollarni tayyorlashda zamonaviy texnologiyalardan |

foydalanish yo'llari 67

Shaxlo Ulasheva

Iqtisodiyot fanlari bakalavrlari uchun matematika fanidan

ekonometrika metodikasi 70

Sanjaridin Zoirov.

Oliy ta'limda laboratoriya ishlarini "Labview" dasturida

virtual yaratish metodikasi 73

Jur'at Saidov.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy va axloqiy tarbiyalash 77

Зиёдулло Исоков.

Олий ўқув юртларида ноанъанавий таълимни ривожлантиришнинг долзарб

масалалари 80

Muassislar:

*O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi,
Oliy ta'limni rivojlantirish
tadqiqotlari markazi*

Manzil: 100095, Toshkent sh.
2-Chimboy ko'chasi, 96-uy.

Telefon: (71) 207-03-41

e-mail: rmxat@edu.uz

Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot agentligidan 2014-yil 26-dekabrda 0506 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal har ikki oyda o'zbek, rus va ingliz tillarida elektron shaklda chop etiladi.

“Ta'lim, fan va innovatsiya”
jurnali O'zbekiston Respublikasi
Oliy attestatsiya komissiyasi
Rayosatining 2015-yil 18-noyabrda
218/5-sonli qarori bilan 13.00.00 —
PEDAGOGIKA FANLARI bo'yicha,
2018-yil 28-noyabrda 247/6-sonli
qarori bilan 23.00.00 — SIYOSIY
FANLAR bo'yicha doktorlik
dissertatsiyalari asosiy ilmiy
natijalarini chop etish tavsiya etilgan
ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ta'lim, fan va innovatsiya”
jurnalidan ko'chirib bosish faqat
tahririyatning roziligi bilan amalga
oshiriladi. Maqolada keltirilgan
faktlarning to'g'riligi uchun muallif
mas'uldir. Tahririyat fikri mualliflar
fikriga mos kelmasligi mumkin.

*Jurnalning to'liq matnini esijournal.uz rasmiy
saytidan yuklab olishingiz mumkin.*

*Maqola va murojaatlaringizni
[@esijournalbot](https://t.me/esijournalbot) telegram botiga yuboring.*

Durdonakhan Tukhtasinova.

How To Teach The English Language To Mixed Level Students..... 83

Бобур Қодиров.

Талабаларнинг маълумотлар базасини яратиш компетентлигини такомиллашти-
ришда дастурлаш технологияларидан фойдаланиш..... 85

Shoira Rahimova.

Unsurul-maoliy kaykovusning “Qobusnoma” asarida farzand tarbiyasiga oid
fikrlarning ifodalanishi..... 88

Мусурмон Хуррамов.

Олий таълим муассасалари фаолиятига сунъий интеллект технологиясини жо-
рий этиш истикболлари..... 91

Сарвиноз Салимова.

Бўлажак ўқитувчиларнинг замонавий модели ва
квалиметрик диагностикаси..... 94

Jur'at Saidov.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda milliy qadriyatlar va o'yinchoqlarning
pedagogik ahamiyati..... 98

Noiba Sobirova.

Shaxsda mantiqiy fikrlashni o'stirishning o'ziga xos xususiyatlari..... 101

Raxat Shilmanov.

Milliy harakatli o'yinlarning mazmun-mohiyati 104

Oybek Abdimurotov.

Kredit-modul tizimi sharoitida bo'lajak geografiya o'qituvchilariga mustaqil
ta'limni tashkil etish dolzarb pedagogik muammo sifatida 106

Muxayyo Alikulova.

Jahon tajribasida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga doir ijtimoiy-pedagogik
yondashuvlar tahlili..... 110

Dilmurod Abdusamiyev.

O'qituvchilar kasbiy salohiyatini oshirishda talis baholash dasturining
pedagogik imkoniyatlari 113

Sojida Ashirova.

Bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining kasbiy tayyorgarligini
oshirishda pedagogik amaliyotlarning o'rni 116

Shapulat Atabayev, Dildora Raximjonova

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativlik qobiliyatini rivojlantirish 119

Muqaddas Egamberdiyeva.

Multimedia vositalari asosida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga
o'rgatish metodikasini takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari..... 122

Dauletmurat Bekmuratov, Ismaxmud Baymuratov.

Jismoniy sifatlarining umumiy tavsifi va ularni rivojlantirish 125

Charos Axmadova.

Sinfidan tashqari olib boriladigan jismoniy tarbiya ishlariga tasnif 128

Faxriddin Qosimov.

Malaka oshirish jarayonida jismoniy madaniyat o'qituvchilarida kasbiy
kompetentlikni takomillashtirish modeli 131

Sevara Yuldasheva.

The effectiveness of 5 e's of ibl in teaching english language 134

Зайнулдин Арзикулов.

Физика фани ўқитувчиларининг методик тайёргарлигини
такомиллаштириш 138

Dilfuza Qurbonboyeva.

Talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirishga
yo'naltirilgan mashqlar tizimi..... 141

Камол Даёров.

Замонавий информатика ўқитувчиларининг касбий тармоқ жамоаларини яра-
тиш самарадорлиги 144

Dilrabo Qoirova.

Yangi islohotlar — yangi darsliklar 147

Umid Yakubov.

Talabalarda menejerlik kompetensiyasini takomillashtirishda boshqarish usullarining
mazmuni..... 150

Sevinchoy Ro'zimboyeva.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi markazlarda pedagogik faoliyatni
tashkil etish mazmuni 153

Ilxom Choriyev.

Talabalar jismoniy tarbiyasini takomillashtirishning pedagogik strategiyalari 156

Guljahon Eshonqulova.

Imom g'azzoliy asarlarida ruhiy salomatlik masalalari 159

Nurbek Mixlijev.

Otm talabalarini kimyoviy tayyorlash va ularda qadriyatlarni shakllantirishda biofalsafiy yondashuv 161

Luiza Turdiqulova.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar shakllari 165

Artur Saburov, Ospan Omirzakov.

Jismoniy tarbiya nazariyasining tushuncha va tamoyillari .. 168

Нигина Давурова.

Кимё фанини ўқитишда талабаларнинг интеллектуал қоби-
лиятларини ривожлантириш 172

Yoqubjon Mustafayev.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari harakat sifatlarini
rivojlantirishning uslubiy asoslari 175

Surayyo Arzikulova.

Mustaqil ta'limni tashkil qilishda motivatsiyani kuchaytirish
orqali talabalarining o'z-o'zini personallashtirish jarayonini
tashkil qilish 179

Шерали Жўраев.

Бўлажак ўқитувчиларда рефлексив позицияни ривожланти-
риш жараёнининг структуравий-ташкилий модели 182

Manzura Muhammadaliyeva.

Shaxsda mas'uliyat hissini tarkib toptirishda oilaning o'rni va
imkoniyatlari 185

Faxriddin Hamidullayev.

Geronto yosh davri psixologiyasida ruhiy salomatlik
muammolari 187

Mehrinigor Yaxshiyeva.

Yosh gimnastikachi qizlarning jismoniy sifatleri hamda
organizimiga mashqlarning ijobiy ta'siri 190

Olim Isaqov.

O'quvchi yoshlarda manaviy dunyoqarashni rivojlantirishning
pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish 193

Адахам Қўймонов.

Жисмоний тарбия дарсларида амалий машғулотларида та-
лабаларнинг ўқув, касбий ва ҳаётий кўникмаларини
шакллантириш 197

Lutfillo Umarov.

Uzluksiz ta'lim makonini modellashtirish hamda loyihalashning
fundamental tamoyillari va asosiy yondashuvlari 199

Шанулат Атабаев, Ирина Пак

Преимущества обучения STEAM 203

Ma'murjon Ahadov.

Zamonaviy kimyo darsliklarini yaratish
metodikasini takomillashtirish 205

Xurshidaxon Raximova.

Bo'lajak surdopedagoglarni koxlear implantli bolalarni
inklyuziv ta'limga jalb qilishga o'rgatish 209

Burxon Sirojov.

Bo'lajak texnologlarning kasbiy kompetensiyasini kompyuter
modellashtirish asosida shakllantirish tizimi 212

Madinaxon Maxmudova, Hushnoza Sodiqova.

Nutqiy muloqotning ruhiy rivojlanish va bolalarning ijtimoiy
moslashuvdagi o'rni 216

Farhodjon Umarov.

Bolalar yo'l-transport jarohatlanishining oldini olishni tashkil
qilishda pedagogik texnologiyalar 218

Madina Fayzullayeva.

Ta'lim jarayonini raqamli texnologiyalar asosida tashkil qilish
va rivojlantirishning didaktik modeli 222

Sodiq Yuldashev.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'quv-bilish faoliyatini
modellashtirish metodikasini takomillashtirishning o'ziga xos
xususiyatlari 226

Setora G'aybullayeva.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ijtimoiy pedagogik
hamkorlikni yuritish mexanizmlari 229

Sunnat Izzatulaev.

Improvement of students' competences in sports competition
and refereeing in the credit module system 232

Feruza Nurutdinova.

Tibbiyot oliygohi talabalarida biokimyo fanidan laboratoriya
mashg'ulotlarini virtual texnologiyalardan foydalanib
o'qitish 235

Sultonmurod Donayev.

Jamiyat evolyutsiyasi jarayonida ta'limni boshqarishning
tarixiy-pedagogik konteksti 239

Mehriniso Erkinova.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyati samaradorligini
oshirishda ilg'or xorijiy tajribalar diversifikatsiyasi 243

Xurshidjon Maxmudov, Faxriddin To'ychiboyev.

Aqliy muammolari bo'lgan bolalarni maqsadli maktabga
tayyorlash mazmuni va ahamiyati 246

Iroda Hojiyeva

Ijtimoiy media orqali darslarni loyihalash 249

Faxriddin Oblanazarov.

Futbol o'yinidagi zamonaviy taktik tizimlar 252

Sevara Mingyasharova.

Oliy ta'lim muhitida bo'lajak muhandislar uchun axborot
texnologiyalarining o'rni va ahamiyati 255

Mizrof Tuyunov.

Musiq darslari orqali o'quvchilarda baynalmilal tarbiyani
shakllantirish 258

Zulfiya Urazova.

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini ta'lim sifatini
baholash kompetensiyalarini takomillashtirishning
pedagogik mexanizmlari 262

Naim Hamroqulov.

Mustaqillik yillarida o'zbek maqom san'ati taraqqiyoti
jarayonlari 265

Madinaxon Maxmudova, Orzigul Mo'minova

Nutq kamchiligiga ega bo'lgan bolalarning psixologik-
pedagogik tavsifi (sensor alaliya misolida) 268

Raximjon Begmatov.

Possibilities of applying educational tools to the educational
process of "Tarbiya" in general secondary schools 271

Yarkinay Nurumbekova.

Bo'lajak mutaxassislarda Kouching kompetensiyasini
shakllantirish 274

Shuxrat Shukurov.

Sun'iy intellekt — jamiyat va kelajak 278

To'lg'anoy Ashurova.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni mashg'ulotlar jarayonida
predmetlar bilan tanishtirishning ahamiyati 281

Музраф Раббимов.

Бошлангич синф ўқувчиларида масала ечиш орқали иқтисо-
дий тарбияни шакллантириш 284

Mohichehra Alimardonova.

Maktab yoshidagi bolalarni ta'limiy o'yinlar orqali kognitiv
faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari 287

Xurshidjon Maxmudov, Mohizoda Avazxonova.

Aqliy muammolari mavjud bolalarning ijtimoiylashuvda
sotsial-psixologik adaptatsiyaning ahamiyati 290

Shaxnoza Saydaxmetova.

Malakaviy pedagogik amaliyotni o'tkazish jarayoni 292

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРДА РЕФЛЕКСИВ ПОЗИЦИЯНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИНИНГ СТРУКТУРАВИЙ-ТАШКИЛИЙ МОДЕЛИ

Шерали Жўраев,

Чирчиқ давлат педогогика университети “Жисмоний маданият назарияси” кафедраси ўқитувчиси

Аннотация

Мазкур мақолада бўлажак ўқитувчиларда рефлексив позицияни ривожлантириш жараёнининг структуравий-ташкилий модели очиб берилган. Шунингдек, моделнинг асосий блоклари, модели амалга ошириш босқичлари ҳамда ташкилий ва педагогик-психологик шароитлар мажмуи таҳлил этилган. Тўлиқ тадқиқот жараёнининг блокли конструкциясини ишлаб чиқишни кўзда тутадиган моделлаштириш усули бугунги кунда жуда долзарб ҳамда илмий билишни такомиллаштириш ва педагогика фани чегараларини кенгайтириш имконини беради. Тадқиқотчи томонидан мавжуд моделларнинг муайян шакли ёки турини танлаш илмий билиш доираси ва уни татбиқ қилиш соҳасига боғлиқ.

Калит сўзлар: рефлексив позицияни ривожлантириш, бўлажак ўқитувчилар, структуравий-ташкилий модел, талаба, компонент, моделлаштириш, тамойил, блок, олий таълим муассасаси, бошқариш.

Аннотация

В данной статье раскрывается структурно-организационная модель процесса развития рефлексивной позитивности у будущих учителей. Также анализируются основные блоки модели, этапы реализации модели и совокупность организационных и педагогико-психологических условий. Метод моделирования, предусматривающий разработку блочной структуры целостного исследовательского процесса, сегодня очень актуален и позволяет совершенствовать научные знания и расширять границы педагогической науки. Выбор исследователем конкретной формы или типа существующих моделей зависит от объема научных знаний и области их применения.

Ключевые слова: развитие рефлексивной позитивности, будущие учителя, структурно-организационная модель, студент, компонент, моделирование, принцип, блок, высшее учебное заведение, менеджмент.

Annotation

This article reveals the structural and organizational model of the process of developing reflexive positivity in future teachers. The main blocks of the model, the stages of the model implementation and the set of organizational and pedagogical-psychological conditions are also analyzed. The modeling method, which provides for the development of a block structure of an integral research process, is very relevant today and allows improving scientific knowledge and expanding the boundaries of pedagogical science. The researcher's choice of a specific form or type of existing models depends on the amount of scientific knowledge and the scope of their application.

Keywords: development of reflexive positivity, future teachers, structural and organizational model, student, component, modeling, principle, block, higher education institution, management.

Кейинги йилларда мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг устувор йўналишларига ҳамда халқаро стандартлар талабларига мос келадиган олий таълим тизимини яратиш бўйича кенг қўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Шу билан бирга олий таълим муассасаларида таълим сифатини оширишга, республикада амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотлар, ижтимоий ва иқтисодий соҳалардаги янгиланишларда ушбу муассасаларнинг фаол иштирокини таъминлашга тўсиқ бўлаётган бир қатор муаммолар сақланиб қолмоқда [1].

Замонавий тадқиқотлар турли усулларда кўзда тутилади, улар ичида марказийси муаммоларни моделлаштириш бўлиб, қоидага кўра, унга лойиҳалаш усуллари қўшимча ҳисобланади ва педагогик воқелик объектларини ажратиш кўрсатиш имконини беради.

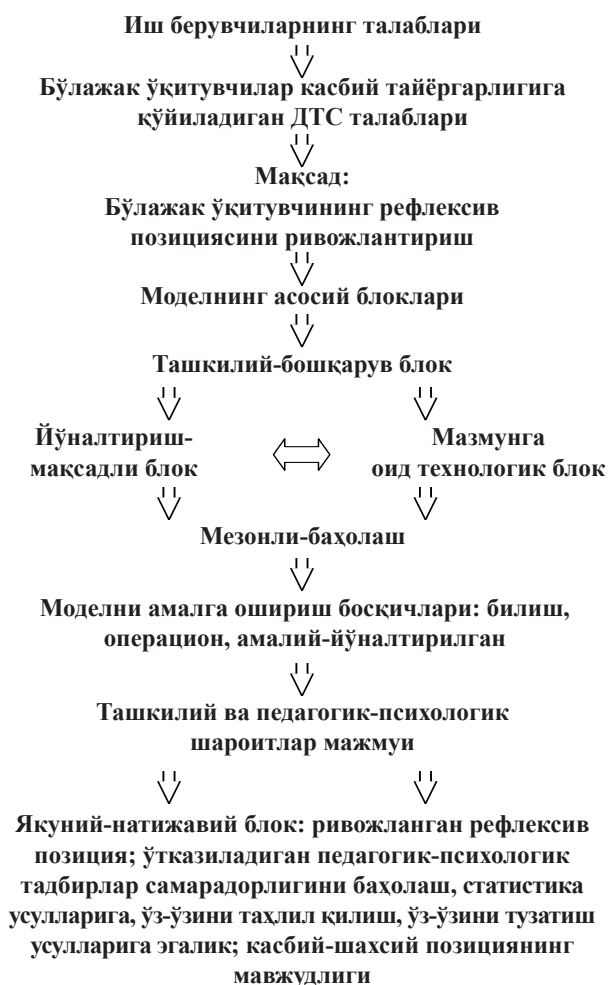
Назария, аниқ вазифалар ва тадқиқотнинг амалга оширилишига асосланиш бўлажак ўқитувчи томонидан рефлексив позицияни ривожлантириш жараёни-

ни моделлаштириш мумкин. Олий таълим муассасаси талабаларида фаолиятни самарали баҳолаш, ўз фаолиятида кўзланган мақсадга эришиш йўлининг изчил рефлексияси ривожланиши керак, бўлажак ўқитувчи ўз-ўзини таҳлил қилиш, ўз-ўзини кузатишни ўрганиши лозим (1-расм).

Орттирилган назарий билимларнинг таснифи асосида биз моделнинг асосий блокларини аниқладик, булар: ташкилий-бошқарув, йўналтириш берувчи-мақсадли, мазмунли-технологик, мезонли-баҳоловчи ва якуний-натижавий блоклар.

1. Ташкилий-бошқарув блок — мазкур блокнинг мақсади бўлажак ўқитувчида рефлексив позицияни ривожлантириш муаммосини таҳлил қилиш, умумлаштириш, ундан хулоса чиқаришдан иборат.

Таълим тизимларини бошқариш назарияси ва амалиётида, хусусан, рефлексив позицияни ривожлантиришни бошқаришда, аввало, асосий тамойиллар ажратиш кўрсатилади [2, 120]:

1-расм. Бўлажак ўқитувчиларда рефлексив позицияни ривожлантириш модели

Таълим тизимларини бошқаришни инсонпарварлаштириш ва демократлаштириш таълим муассасаси маъмурияти, ўқитувчилар ва бутун талабалар жамоасининг ташаббускорлигини ривожлантиришни кўзда тутди. Ошкоралик, очиқлик, маълумотлардан барча фойдалана олиши, ҳар бир ўқитувчининг ишларга ва умуман олий таълим муассасасининг муаммоларига жалб қилинганлиги, ходимларнинг уларга нисбатан бепарво бўлмаслигидир. Талаба шахсининг биринчи ўринга қўйилиши, инсонпарвар кадрларни қарор топтириш демакдир. Таълимни бошқаришда инсонпарварлик таълимни, авваламбор, шахсга қаратилганлик, инсон қимматини қадрлаш ва унга ишонч билдиришни ифодалайди.

Бошқаришда тизимлилик ва яхлитлик (бир бутунлик) — бу таълимни бошқаришга тизимли ёндашув методологияси бўлиб, у олий таълим муассасаси маъмуриятини ва унинг асосий ўзига хос хусусиятлари ҳақида тизим сифатида аниқ тасаввурга эга бўлишга ундайди. “Тизим” категорияси бир-бутунликни, тузилишнинг элементлари ёки компонентларини ажратиш имкониятини кўзда тутди. Мазкур таълим олий таълим муассасаси маъмурияти ва ўқитувчилар жамоасининг фаолиятида барча бошқарув функцияларининг

самарали ўзаро таъсири ва ўзаро алоқасини ҳам кўзда тутди. Бошқарувда тизимлилик ва бир бутунлик бошқарув фаолияти мантиққа тўғри келиши, изчиллиги, ўзаро фойдали эканлигидан далолат беради.

Бошқарувда коллегиялик ва яккабошчилик таълим олий таълим муассасаси педагогик жараёнини бошқаришда авторитарликни бартараф қилишга қаратилган. Бошқарув фаолиятида энг муҳими — ҳамкасблар билими ва тажрибасига таяниш, жамоавий қарорларни ишлаб чиқиш ва муҳокама қилиш, у ёки бу муаммога турли қарашларни солиштириш, муҳокамаларни уюштириш ҳамда зарур ва тўғри қарорларни қабул қилишдир. Шунга қарамадан, коллегиялик жамоадаги ҳар бир шахснинг қабул қилинган қарорларига нисбатан масъулиятини инкор қилмайди.

Бошқарувда маълумотларнинг тўлиқлиги ва объективлиги таълимни ишда ишончли ва тўлиқ маълумотларнинг мавжудлигини кўзда тутди. Маълумотларнинг тўлиқлиги — бу маълумотларни танлаш, таҳлил қилиш ва уларга ишлов беришда ишончлилик ва аниқликдир.

Бўлажак ўқитувчида рефлексив позицияни ривожлантиришни бошқариш — бу ўқитувчилар, талабалар ва маъмурият каби бошқарувнинг барча томонларини ҳисобга олиш заруриятини кўзда тутувчи жуда мураккаб жараёндир [3, 256].

2. Биз томондан такомиллаштирилган моделнинг йўналиш берувчи-мақсадли блоки куйидаги таркибий элементлар мавжудлигини кўзда тутди:

а) талаба томонидан “рефлексив позиция” тушунчасининг моҳияти ва мазмунининг англанилиши;

б) бўлажак ўқитувчининг ўз-ўзида рефлексив позициянинг ривожланишига йўналганлиги ва бундай кўрсатмага эгаллиги;

в) бунинг натижаси — ривожланган рефлексив позициядир.

Талаба касбий аҳамиятга эга фазилат сифатидаги рефлексив позициянинг муҳимлиги ва зарурлигини, у кейинчалик рефлексия жараёнининг самарали амалга оширилишига кўмаклашиши, бўлажак ўқитувчининг ривожланиши ва ўз-ўзини ривожлантириши, ўз фаолиятига ижодий ёндашишига ва юқори натижаларга эришишига таъсир кўрсатишини тушуниши лозим.

Шахс рефлексив позицияси компонентларини ривожлантириш куйидаги зарур касбий аҳамиятга эга функцияларни бажаришни таъминлашга қаратилган, булар: тафаккурни онгли тартибга солиш, режалаштириш ва назорат қилиш; ўз шахси ва ўз фикрларига объектив баҳо бериш ва натижа сифатида — касбий масалаларни ҳал қилишда самарадорлик ва профессионализм.

Талабаларда рефлексив позицияни ривожлантиришнинг асосий йўналишлари — бу:

а) жамиятнинг ривожланган рефлексив позицияга эга мутахассисга ижтимоий буюртма;

б) талабанинг рефлексив фаолиятга шахсий қизиқиши ва эҳтиёжи [4, 624].

Бўлажак ўқитувчи томонидан мақсаднинг белгилалиши — бу талабага бутун ғайрати ва кучини рефлекс

сив позицияни ривожлантиришга қаратиш имконини берадиган бўлажак касбий фаолият ҳақида тасаввур. Талабанинг мақсадни белгилаш қобилияти истак ва эҳтиёжларни англаш, кутилаётган натижалар ва ютуқларни англашдан иборат. Қўйилган мақсадлар бўлажак ўқитувчига рефлексив позицияни ривожлантиришга қўмаклашувчи шахсий ғайрат, вақт ва воситалар сарфини баҳолашнинг мезони сифатида ҳам хизмат қилади.

Талабада рефлексив позициянинг ривожланганлик натижаси — бу эҳтиёжга оид-мотивацион, коммуникатив-муносабатга оид, эмоционал-фаолиятли, маъно ташкил қилувчи, когнитив-таҳлилий ва касбий-изланувчан компонентлар ривожланганлигининг юқори даражасидир.

3. Таклиф қилинган моделнинг мазмунли-технологик блоки рефлексив позицияни ривожлантиришга қаратилган технологиялар ва электив курслардан таркиб топган. Уларга биз рефлексив таълим бўйича А.А.Деркач ва В.Г.Зазыкинларнинг тажрибасини тегишли, деб ҳисоблаймиз, ушбу таълим талабалар қуйидагиларга эга бўлишини кўзда тутати: ўз хатоларини аниқлаш ва таҳлил қилишни билиши, социумнинг ахлоқий меъёрлари ва маънавий қадриятларини билиши ва фарқлаши, танкидий фикр юритиш, мустақил фикрлаш, ўз фаолиятини режалаштириш, жамиятга танкидий муносабатда бўлишга ёрдам берадиган рефлексив позициянинг аҳамиятини тушунишидир. Буларга “Инсон қадрият сифатида” номли эссе ва “Замонавий педагог-психолог” мавзусида гуруҳда амалга оширилаётган рефлексия каби технологиялар ёрдам бериши керак.

Талаба қўпинча ўзига ишонч ҳосил қилмайди, у келажакдаги ўзининг касбий масъулиятига шубҳа қилади, бу борада биз “Ўзимга миннатдорчилик”, “Мен ва ўтмишим” мавзуларда профессионал таржимаи ҳолни ёзиш каби технологияни киритдик. “Нарвон” технологияси бўлажак ўқитувчиларга у ёки бу “зинани” танлаб, шахсий касбий нарвонини қуриш имконини беради. Аҳамиятли бўлган тушунчалар “нарвоннинг” қуйи босқичларида жойлашади, улар ўзига ҳос асосни ташкил қилади, унинг устига аҳамияти камроқ бўлган тушунчалар қурилади. Мазкур блокнинг мазмунли қисмига ўқитувчининг педагогик маҳорати, нутқ санъати, интонация (оҳанг), овозга эғалик, педагогик интуиция каби ўқитувчи таълим-тарбияси воситалари, ўқув-методик қўлланмалар ва Олийғохнинг моддий-техник базаси қиради.

Тадқиқотимизни баён қилишда биз томондан қўйилган мақсад, вазифалар, тадқиқот муаммосига мувофиқ, ишлаб чиқилган электив курс, шунингдек унинг

технологик таъминотининг тизими бўлажак педагогларда рефлексив позицияни ривожлантиришнинг асосий технологиясини ифодалайди.

4. Мезонли-баҳолаш блоки бўлажак ўқитувчиларда рефлексив позиция ривожланганлигининг мезонлари, кўрсаткичлари ва даражаларини; ташхислаш методикалари ва тадқиқот натижаларига математик-статистик ишлов бериш усуллари ишлаб чиқишни кўздатутади.

Бўлажак ўқитувчи рефлексив позициясининг мезонларини биз бир нечта томондан кўриб чиқамиз. Биринчидан, мезонлар баҳолаш ва мулоҳаза юритишни ўлчаш учун зарур. Мезонлар — бу рефлексив позициянинг ривожланишига жавобгар бўлган ўқитувчининг ўзига ҳос қобилияти ёки сифатининг, шунингдек мазкур сифатни ривожлантиришни ўрнатиш, мотивлари ва тенденцияларининг мавжудлиги ёки йўқлигига масъул бўлган кескин қийматдир. Иккинчидан, мезонлар рефлексив позициянинг ўсишини ҳамда мазкур сифатнинг бўлажак ўқитувчи умумий касбий тайёргарлигини такомиллаштиришга таъсирини баҳолаш имконини берадиган кўрсаткич сифатида ифодаланади. Ва, учинчидан, мезонлар ўқитувчи касбий фаолияти амалга оширилишининг ижтимоий маъқулланган меъёрлари ва алгоритмлари сифатида ифодаланади.

Бўлажак ўқитувчида рефлексив позицияни ривожлантириш жараёни структуравий-ташкилий моделининг якуний блоки моделнинг ташкилий-мазмунга оид асосини ташкил қиладиган педагогик-психологик шарт-шароитлар мажмуасини ифодалайди.

Шундай қилиб, бўлажак ўқитувчида рефлексив позицияни ривожлантириш жараёнининг модели қуйидагиларни ўз ичига олади: мақсад, тамойиллар ва қуйидаги блоклари: ўқитувчилар тайёргарлиги даражасига иш берувчилар талаблари; педагог-психологлар касбий тайёргарлигига қўйиладиган ДТС талаблари (педагог фаолияти қуйидаги қатор функцияларни ўз ичига олади: ривожлантирувчи, диагностик, терапевтик, коррекцияловчи, маслаҳат бериш, назорат қилувчи-баҳоловчи, таҳлилий ва бошқа); ташкилий-бошқарув блок (моделни амалга оширишда ҳисобга олинadиган тамойиллар); йўналиш берувчи-мақсадли блок (талабалар томонидан рефлексив позиция мазмуни ва моҳиятининг англаниши жараёни; талабаларда рефлексив позицияни ривожлантиришга кўрсатма; натижа тариқасида — ривожланган рефлексив позиция); мазмунга оид-технологик блок (электив курслар ва технологиялар); мезонли-баҳоловчи блок (рефлексив позициянинг ривожланганлиги мезонлари, кўрсаткичлари ва даражалари); якуний-натижавий блок (рефлексив позиция ривожланганлиги юқори даражасининг натижаси).

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3775-сон қарори, 2018 йил 5 июнь.

2. Кулюткин Ю.Н., Сухобская Г.С. Моделирование педагогических ситуаций. – М.: Педагогика, 2006. 120 с.
3. Вазица К.Л. Модель саморазвития человека. – Н.Новгород, 1999. 256 с.
4. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. – T.: "Fan va texnologiyalar", 2008. 130 b.
5. Choriyev I. Efficiency of the model of formation and development of readiness for pedagogical design in the conditions of information and communication technologies // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – Vol. 7. – No. 12, 2019. P. 624.

SHAXSDA MAS'ULIYAT HISSINI TARKIB TOPTIRISHDA OILANING O'RNI VA IMKONIYATLARI

Manzura Muhammadiyeva,

Qarshi davlat universiteti "Maktabgacha ta'lim"
kafedrası dotsenti, p.f.f.d.

Annotatsiya

Ushbu maqolada shaxsda mas'uliyat hissini tarkib toptirishda oilaning o'rni va ahamiyati, oilada farzand tarbiyasida ota-onalarning burch, majburiyat va mas'uliyati, shaxs mas'uliyatini shakllantirish borasida olib borilayotgan ilmiy tadqiqot ishlar hamda yosh avlodda mas'uliyat hissini tarkib toptirishning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, maqolada shaxsning o'z faoliyatni to'g'ri tashkil etish ko'nikmasi va shaxsning ma'lum bir faoliyatga nisbatan ko'nikmalarini shakllantirishda oilaning vazifalari ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Chunonchi oilaviy munosabatlarning shaxs mas'uliyatini shakllantirishga tutgan o'rni, ahamiyati yoritilishi bilan birgalikda mas'uliyat hissini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadigan omil, shart-sharoit va imkoniyatlar borasida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: oila, shaxs, mas'uliyat, majburiyat, burch, vazifa, qadriyat, faoliyat.

Annotatsiya

В данной статье рассмотрены роль и значение семьи в формировании чувства ответственности у человека, долг, обязанность и ответственность родителей при воспитании детей в семье, научно-исследовательские работы по формированию личной ответственности и формированию В статье обсуждается чувство ответственности у молодого поколения, подчеркивается его важность. Также в статье научно анализируются умения человека правильно организовать свою деятельность и задачи семьи в формировании умений человека по отношению к определенной деятельности. Например, была подчеркнута роль и значение семейных отношений в формировании личной ответственности, а также обсуждены факторы, условия и возможности, имеющие значение для повышения чувства ответственности.

Ключевые слова: семья, личность, ответственность, обязательство, долг, задача, ценность, деятельность.

Annotation

In this article, the author discussed the role and importance of the family in forming a person's sense of responsibility, the duty and obligation and the parents' responsibility in raising children in the family and highlighted the importance of forming personal responsibility in the young generation. Also, the skills of a person to properly organize his activities and the tasks of the family in the formation of the skills of a person in relation to a certain activity are scientifically analyzed in the article. For example, the role and importance of family relations in the formation of personal responsibility was highlighted, and the factors, conditions and opportunities that are important in increasing the sense of responsibility were discussed.

Keywords: family, personality, responsibility, obligation, duty, task, value, activity.

Hozirgi vaqtda ta'lim tizimi insonparvarlik tavsifiga ega bo'lib, unda umuminsoniy qadriyatlar, inson hayoti va salomatligi, shaxsning erkin rivojlanishi ustuvor hisoblanadi. Shu bilan birga jamiyat a'zolarining o'zi yashab turgan jamiyat va tabiat oldidagi, o'z faoliyati, xatti-harakatlari hamda atrofida (yaqin qarindoshlari, o'rtoqlari, hamkasblari va h.k.) oldidagi mas'uliyatini anglashi, his etishi ushbu jamiyat taraqqiyotini belgilab beruvchi muhim kategoriya hisoblanadi. Shu sababli ham uzluksiz ta'lim jarayonida shaxsda axloqiy sifatlar bilan bir qatorda mas'uliyatlilikni tarkib toptirib borish bola shaxsini har tomonlama tarbiyalashda muhimdir. Bu borada bizga yaxshi ma'lumki,

oilalar tarbiyasi va uning jamiyatdagi o'rni, shuningdek, oila ichidagi ko'p qirrali munosabatlar tizimini to'g'ri tashkil etilishi shaxsda mas'uliyat hissini tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bizga yaxshi ma'lumki, shaxs hayotining asosiy qismi oila muhitida kechadi. Bola ota-onaning, oilaning katta yoshli a'zolarining xatti-harakatlaridan o'rnak olgan holda ularga taqlid qilib, mustaqil ravishda biron-bir faoliyat ko'rinishlarini tashkil etishga xarakat qiladi. Oilaning farzand tarbiyasidagi o'rni va ahamiyati Konstitutsiyamizda ham ko'rsatib o'tilgan bo'lib, ota-onalarning oila va farzandlar tarbiyasida zimmasiga yuklatiladigan qator mas'uliyat-